

„tizta, igaz Magyar szóual”

Néhány magyar nyelvű bibliafordítás előszavának elemzése

2. rész*

3. Levelek a patrónusoknak. A bibliafordítás hatalmas vállalkásának nehézségeiről, egyes fordítási megoldások mikéntjéről már Szent Jeromos is értekezett leveleiben. A bibliafordítás folyamatának néhány részletéről a magyar nyelvű fordítások szerzői is írtak – elsősorban a fordítást támogató patrónusnak szánt levelekben. Sylvester János Nádasdy Tamásnak írt levelében felveti, hogy a tudatos fordítónak más, a fordítással foglalkozó tudós munkájára kell támaszkodnia. Ahogy írja: „különböző szerzőktől, egyháziaktól és világiaktól, összegyűjtöttem a helyes fordítás általános és sajátos szabályait” (ZVARA 2003: 290), ezzel is alátámasztva fordítási megoldásait. Fontos nyelvészeti megjegyzés, hogy „[a] mondatok különböző fajtái szerint még az egy és ugyanazon szót is különféleképpen kell visszaadni”, a formális fordítói elvekkel szemben előtérbe helyezve a jelentést és a pontos értelmezést.

Misztótfalusi Kis Miklós a Jansonius-féle bibliakiadás javításakor összegezte a fordítás nyelvi és fordítási tulajdonságait (Apologia Bibliorum). Nyelvi-helyesírási kérdésekben a kor grammatikáit író tudósok (feltehetően Szenczi Molnár Albert és Geleji Katona István, l. ZVARA 2003: 293, 4. lábjegyzet) írásaira támaszkodik, azokat teszi meg mércének. A Misztótfalusi által hat pontban összegzett fordítási segédlet (ezeket l. ZVARA 2003: 293–294) elsősorban exegetikai problémák és hibák kiküszöbölésére figyelmeztet, ugyanakkor a 2. pont a latin rövidítések magyarításáról, egyszersmind a magyar köznyelv előnyben részesítéséről szól (pl. a párhuzamos helyek jelölésére ne a latin megnevezéseket, hanem a magyarokat használják, azaz Genesis helyett Mózes I. könyve): „Hogy a Szentírás latinul idézett párhuzamos helyeit fordítsák le magyar nyelvre. Ugyan honnan is tudhatná a köznép, a nők vagy a gyermekek, hogy mit akarnak jelenteni az ilyen idézetek: *Exodus, Deuteronomium, Genesis, Numeri, Regum, Iudicum, Proverbia, Acta, Hebraeos, Apocalypsis, Sup[ra]* etc. Különösen tekintetbe véve, hogy a mi Bibliánk könyveit nem ezekkel a latin nevekkal illetik, hanem magyarul, például *Mózes I. könyve* etc., *Példabeszédek, Cselekedetek* etc.” (ZVARA 2003: 293.)

Fontos fordítási megoldással foglalkozik a 6. pont is, amely a forrásszöveg célnyelvi fordításának és a forrásszöveg célnyelvi magyarázatainak különvételéről szól. A magyarázatok jelölésére a kurzíválást javasolja: „Hogy mindazt, amit a szöveg értelmezése végett fűztek hozzá, gondosan válasszák külön magától a szövegtől. Amennyiben ez eddig még nem történt meg (és ezernyi helyen ez az eset; ti. sokkal gyakrabban nem történt meg, mint igen), akkor az értelmezést tartalmazó részt más betűvel, éspedig *kurzív betűvel* különítsék el; ha pedig ennek ellenkezőjét

* A tanulmány első részét lásd MNy. 2025: 412–419.

látják helyesnek (aminthogy sok helyen ez is előfordul), akkor fordítva. Ezek vonatkoznak az ügy érdemére, vagyis a tényleges hibákra.” (ZVARA 2003: 294.)

Egyszerre nyelvi és fordításbeli ismeret a következetes szóhasználat: az ugyanazon jelentésben és fogalomkörben használatos szót következetesen azonos fordítással kell visszaadni. Az indoklások között nyelvi megfontolás is szerepel: az azonosság stilisztikai értelemben is fontos, a célnyelvi szöveg pontosságában nemcsak a denotatív, hanem a stilisztikai jelentés is meghatározó (pl. Misztótfalusi értelmezésében a *nemzetség* szó leginkább informális, a Biblia formálisabb stílusában inkább *törzs*), emellett a pontosság elérése érdekében a rész-egész viszonyt jelölő ontológiai fogalmak pontos fordítására buzdít (például a nép, nemzetség és család következetes használata): „Ha ugyanazt a szót vagy fogalmat ugyanabban vagy hasonló tárgykörben különbözőképpen látjuk lefordítva vagy leírva, akkor az eltérést oly módon kell kiküszöbölni, hogy a hiteles szöveghez vagy a pontos fordításhoz közelebb állónak látszó megfogalmazást kell választani, vagy azt, amelyik más, bizonyos és nyilvánvaló okból a többinek elébe helyezendő.” (ZVARA 2003: 294.)

4. Mit közöl a korai fordítások előszava? A korai fordítások és fordítások melletti levelek tanulmányozása után egyetérthetünk CHRISTIANE NORDdal a tekintetben, hogy az előszóiban kevés információ van a fordítás folyamatáról, valamint a célnyelvi struktúráról. Ugyanakkor az is igaz, hogy az előszó nem feltétlenül az a tér, ahol a nyelvészek számára fontos nyelvészeti tartalmat szükséges közölni. Az előszó nem feltétlenül olyan tartalmak megosztására szolgál, amely szakértők, tudósok számára releváns, mivel azokat sokkal inkább a laikus, ez esetben hívó olvasók számára írják. Ennek megfelelően inkább a háttér bemutatása vagy az értelmezés szempontjából fontos ismeretek taglalása fontos, nem a fordítás – sokszor nem egyszerű folyamatának – bemutatása. Nem más a helyzet a patrónusoknak szánt levelek esetében sem: a fordítások korában azonban nyelvtudományi munkák még nem születtek a korai fordításokról. Ennek egyik oka a nyelvtudomány korai állapota lehet, ugyanis olyan önálló, autonóm tudománnyá, amely tudását a laikus nyelvhasználókkal is megosztja, csupán a 20. században válik.

5. Előszók a 20. században. Míg a korai fordítások esetében egy könnyen meghatározható halmazt használtam (ZVARA EDINA 2003-as kötetét), addig a modern, mai fordításokat képviselő, kutatásba bevont bibliafordítások kiválasztása opportunisztikus módon történt. Pilotkutatás lévén csupán a könnyen hozzáférhető fordítások előszavait néztem meg (nem volt célom sem a különféle magyarországi felekezetek bibliafordításait, sem egy-egy felekezet többféle bibliafordítását, egy-egy fordítás többféle kiadását átnézni), ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy mind a régi, mind a mai fordítások kiválasztása csupán előzménye egy nagyobb mintát használó kutatásnak, mintegy pilotanyagként tekintek rá. Tanulmányommal arra is fel szeretném hívni a bibliafordítás témájában érintett nyelvészek, fordításkutatók, bibliai hermeneutikával foglalkozók figyelmét, hogy nem csupán a fordításban, hanem az előszóban is találhatók értékes anyagok. Végezetül, és nem mellesleg, jelen tanulmánnyal és jelen kutatással reflektálni tudok CHRISTIANE NORD felvetéseire is.

Az elemzésben (ahol az előszók tanulsága mellett a fordítások nyelvi tulajdonságaira is kitérek) a Felhasznált források cím alatt, a tanulmány végén feltüntetett fordításokat (kiadásokat) néztem meg.

A tudománytörténetileg is fontos előszók átnézése, bemutatása talán rámutat a CHRISTIANE NORD által is felvetett jellemzők meglétére a magyar bibliafordításokban, ugyanakkor akár a magyar nyelvre, nyelvszemléletre jellemző sajátosságokat is felfedhet: így a standard nyelvváltozat nyílt propagálását vagy a biblikus nyelvhez történő ragaszkodást, avagy épp az annak fokozatos elhagyására törekvést.

5.1. A 20. század bibliafordításait időrendi sorrendben tekintem át, így elsőként a század első harmadában készült, de csak a 21. században megjelentetett protestáns fordítással foglalkozom. Kecskeméthy István a 20. század első harmadában fordította le az Ó- és Újszövetséget, a 2002-ben megjelent bibliafordítása tulajdonképpen fordítói és revíziós munkásságának kompendiuma. Az ezredfordulón megjelentetett kötet a Szentírás mellett egy előszót (mélztatás) és egy utószót (tanulmány Kecskeméthy István bibliafordításának kéziratáról) is tartalmaz: mindkét írás elsősorban a szerzőt és munkásságát méltatja, illetve a záró tanulmány részleteket, szemelvényeket közöl a kéziratban maradt fordításokból. Egyik szöveg sem tartalmazza a fordítás folyamatának vagy a szöveg nyelvi tulajdonságainak bemutatását – tekintettel arra, hogy mindkét szöveg szerzője elsősorban a szerzőt és munkásságát méltatta. A fordítás nyelvéről Visky Ferenc az előszóban mindössze annyit ír, hogy a fordítás „nyelvében, gondolkozásában ízig-vérig evangéliumi és magyar” (KIF. 7), azonban ezekről pontosabb ismereteket már nem közöl. A fordítás egyedüli nyelvi vonatkozása egy idézet Kecskeméthy 1931-ben megjelent írásából (a Református Szemle lapjairól), ahol Musnay László bírálatára válaszul kiemeli, hogy a fordítás tulajdonképpen Károli munkájának revíziója volt: „A Károli szövegének a lehető megtartása kikötés volt. És én ennek becsületesen eleget is tettem. Károlit kivetköztettem ugyan elavult ruhájából, de a lényegben leginkább csak ott tértem el tőle, ahol a Musnay által védett targumokkal elvileg és általában szakítottam.” (KIF. 1583.)

Az előszó és a kötet végére szerkesztett tanulmány valóban nem szolgáltat sok információt Kecskeméthy István fordításáról, nyelvhasználatáról. Fontos azonban, hogy a bibliafordítás nyelvtudományi hátterét vizsgáló mai kutatások foglalkoznak a kérdéssel (bár ez nem változtat a tényen: az előszó valóban nem foglalkozik fordítástudományi vagy nyelvi kérdésekkel). A 2002-ben kiadott kötetre jellemző, hogy a tulajdonnevek esetében nem a kor protestáns átírási szokását tartotta követendőnek, hanem a héberre és görögre hasonlító változatot próbálta követni. A másik, hagyományoktól eltérő fordítói szokása, hogy a *pneuma* és *ruah* kifejezéseket nem *lélek*-nek, hanem *szellem*-nek fordítja (ugyanakkor a *szellem* mellett a *szél* és a *lehellet* is feltűnik, vö. BOGÁRDI SZABÓ 2003:14).

Kecskeméthy fordításában sokkal inkább a dinamikus ekvivalencia módszereivel élt (BOGÁRDI SZABÓ 2003:15), mintsem a formális vagy konkordáns fordítást eredményező eljárásokkal,¹¹ korábban előrevetítve a 20. századi moder-

¹¹ A formális (más megközelítésből: literális) fordítás elméleti alapja a célnyelvi és forrásnyelvi szöveg közti minél nagyobb lexikai és grammatikai hasonlóság elérése (ha csupán a magyar

nitást. Az élő nyelv felé fordulást, a fordítás költőiességét BOTTYÁN JÁNOS is kihangsúlyozza monográfiájában: mint írja, „[e]gyszerűsége, népiességre törekvés jellemzi, hogy a Biblia világos igazságait a hétköznapi görög nyelvről egyszerű, világos, a hétköznapi magyar nyelvhez közel álló eleven, fordultatos magyar nyelven közölje a mai olvasóval” (BOTTYÁN 2009: 137). Ugyanakkor – ahogy PECSUK OTTÓ megjegyzi (2016: 184) – a kor fő Károli-fordítását, az annak revízióját érintő archaikusságot sem tudta mindenhol levetkezni (Kecskeméthy István részt vett az 1908-as Károli-revízió munkálataiban, főként a revízió Ószövetséget érintő részében alkotott maradandót). Ez persze felfogható egyfajta stilisztikai elemnek is, azonban BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁNNAL szemben PECSUK OTTÓ Kecskeméthy fordításában éppen a formális ekvivalencia elemeit emeli ki. Ahogy írja, „[a] formális vs. dinamikus fordítás dichotómiában inkább az első mellett teszi le a voksát, az értelmező jellegű fordítást nem vállalja fel, helyette lapszéli jegyzetekkel kívánja tisztázni a fordításban bizonytalanul hagyott részleteket” (PECSUK 2016: 184). A fordítóra jellemző, hogy a kor nagy hatású bibliafordítója, újítója, Czeglédy Sándor által elindított nyelvi modernizáció mintájára, hatására dolgozott (vö. SZÉKELY T. 1957/1999: 50; TÓTH 1994: 28–29).

5.2. A Veritas Kiadó által 2001-ben megjelentetett Magyarázatos Károli Biblia (MKB.) Előszó a magyar kiadáshoz című fejezetében leginkább könyvészeti és történelmi tények jelennek meg. A Protestáns Média Alapítvány megbízásából lefordított Biblia (Újonnan revideált Károli-Biblia) fordítási elveit veszi alapul – ez részben az előszóból is kiderül. Az előszó nem tér ki a fordítási vagy nyelvi sajátosságokra, csupán egyetlen nyelvi megoldást mutat be: a *szellem* (*pneuma*) és a *lélek* (*pszüché*) feloldását úgy oldja meg, hogy mindkét forrásnyelvi szóra csupán a *szellem* ekvivalenst használja. Mint az előszó írja, „[e]z a választás a magyar nyelv sajátosságát tükrözi, alkalmazkodva az általánosan elfogadott keresztyén szóhasználathoz, és az adott szöveggörnyezethez. Úgy véljük, hogy a *pneuma* és *pszüché* szellem és lélekként történő mechanikus szétválasztása nem segítené a megértést, hanem legtöbb olvasónknak mesterkéltnek, idegenszerűnek[,] ill. zavarónak hatna, tekintettel a hozzájuk fűződő hagyományos vagy éppen újszerű felfogáshoz, teológiai tartalmú magyarázathoz.” (MKB. o. n.)

5.3. A magyar nyelvű kanonikus protestáns bibliafordítások szempontjából 2014 nagyon fontos év volt, mivel ekkor jelent meg a Magyar Bibliatársulat által gondozott revideált új fordítású Biblia (RÚF.). A Magyar Bibliatársulat Szöveg-gondozó Bizottsága által írt Előszó leginkább a fordítás nyelvi vetületét emeli ki. (Az 1990-ben megjelent 1. revízió – Új Fordítású Biblia, ÚF. – általam használt kötete nem tartalmaz előszót. Az ennek alapjául szolgáló, 1975-ben kiadott fordítás nyelvi lektorai B. LÖRINCZY ÉVA és SZABÓ ISTVÁN voltak; a RÚF.-nak SZIKSZAINÉ NAGY IRMA.) A fordítás előkészületeinek leírása és a forrásszövegek megnevezése után az Előszó kitér a „nyelv folyamatos változása” miatt is szükséges változtatások elvégzésének fontosságára, majd valamivel részletesebben jelzi

bibliafordításokat nézzük, akkor ennek a követelménynek talán Csia Lajos fordítása felel meg leginkább). A konkordáns fordításnál egy-egy forrásnyelvi szót mindig ugyanazzal a célnyelvi ekvivalenssel fordítanak, még akkor is, ha a célnyelvben a poliszémia vagy a másfajta kontextuális tényezők miatt a célnyelvi szöveg kevésbé lesz érthető.

is azokat. Ilyenek a „»jó magyarságú« nyelvi megoldások, [...] a korábbi fordítás idejemúlt vagy túlon túl időhöz kötött, értelemzavaró, következetlen vagy nehezen felolvasható megfogalmazásainak” javítása, illetve változtatások „azoknak a nehezen fordítható igehelyeknek a megfogalmazásán, amelyeknél az új fordítás önálló vagy a konszenzustól eltérő megoldási kísérleteit a bibliatudomány újabb eredményei nem igazolták” (RÚF. 7).

Fontos változás ugyanítt a tulajdonnevek írásának egységesebb kezelése (ebben követve az új fordítású Biblia névátírási gyakorlatát); a héber, a latin és a görög nevek átírásának következetesebb betartása (a latin eredetű nevek latinos formájú, a görög nevek eredeti görög formájának egyszerűsített fonetikus átírása). Fontos fordítási elv, hogy az „alapvető kulturális és történeti háttérre utaló jegyzetek számát az Ószövetségben növelt[é]k, az Újszövetségben csökkentett[é]k, ezáltal is kiegyensúlyozottá téve a fordítást” (RÚF. 8.)

5.4. Az Ujjonnan Revideált Károli-Biblia (ÚRK.) 2019-ben kiadott változata nem tartalmaz kiadói vagy szakmai előszót, annak tartalma az Utószóba került. Ebben több nyelvi és a fordítás folyamatára vonatkozó ismeret is helyet kapott. Fontos, hogy a Protestáns Média Alapítvány által végzett revízió alapjául az 1908-as Károli-revízió szolgált, a munkálatokban azonban húsznál is több magyar és idegen nyelvű (főként angol és német) fordítást vettek figyelembe (ugyanakkor az Újszövetség fordítása esetében nem a Textus Receptus, hanem a NESTLE-féle görög szöveg akkori legújabb kiadását tartották szem előtt). Ahogy a kiadó írja, a munka fő célja a modernizálás volt (l. még GYÖRI 2014), ugyanakkor igyekeztek „megőrizni és helyreállítani azt a jellegzetes ízt, amely veretessé tette Károli Gáspár több mint négyszáz éves fordítását” (ÚRK. o. n.).

A fordítás modernizálása elsősorban a „mai nyelvhasználat” előnyben részesítését (régies szavak, kifejezések elhagyását, elavult igealakok kiigazítását) és az 1908-as revízió hibáinak kiküszöbölését jelentette. A fordítók további elvi célkitűzése volt, hogy a revízió alapjául szolgáló századeleji fordítást minél közelebb hozzák az olvasóhoz. Ahogy írják, az olvasónak „ráhangolódni”, nem „áthangolódni” kell a bibliafordítás során. A héber tulajdonnevek helyesírásakor megtartották a mai, modern átírási szabályokat, a maszoréta pontozás eltérései miatt keletkezett eltérő héber írásváltozatok esetében a leggyakrabban előfordulót használták (ez tulajdonképpen a magánhangzók rövid–hosszú alakjának következetes használatát jelentette). Míg a 2001-es magyarázatos Bibliában a szellem és lélek ekvivalens helyett csupán a *szellem* volt használatos, itt – és ahogy az Utószó írja – „az eredeti szövegekben szereplő *ruah* (Ószövetség) és *pneuma* (Újszövetség) szó helyét – amennyiben »lélek« vagy »lelki« jelentésben szerepel – a fordításban Δ-gel jelöljük” (ÚRK. o. n.)

Ahogy GYÖRI TAMÁS JÓZSEF is megjegyzi (de olvasható az utószóban, valamint a kiadó oldalán¹² is), a szöveg átdolgozása leginkább a már elavult, régies igealakok módosítását, valamint a szöveg egyszerűsítését, olvashatóbbá tételét jelentette (GYÖRI 2014: 76). Ezzel azonban nemcsak a szöveget, hanem a fordítás koncepcióját is megváltoztatták. LANSTYÁK ISTVÁN (2020: 166) szerint az alap-

¹² <https://karolibiblia.hu/a-reviziorol> (2025. 06. 29.)

vetően direkt fordításra épülő Károli-családhoz képest az ÚRK. sokkal inkább az indirekt fordítás irányába tolódott.

5.5. A Károli 21-ként is ismert, 2021-ben kiadott fordítás neve sokatmondó: Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentumában foglaltatott egész Szentírás. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Az 1908-as revízió szerint, a mai magyar helyesíráshoz igazítva. A Magyar Bibliatársulat által megjelentetett kötet „[a]z 1908-as Biblia szövegét megőrizve igyekszik azt a mai magyar helyesírás kívánalmainak megfelelően hűségesen közölni. A szöveget, fordítási megoldásokat, illetve a tulajdonneveket helyesírásukkal együtt érintetlenül hagyjuk.”; „Csak ott változtattunk a helyesíráson, ahol az a mai szabályok szerint már egyértelműen hibásnak bizonyult. A ma már szinte egyáltalán nem használt régi magyar szavak jelentését jegyzetben adtuk meg, és elhagytuk a régi kiadásokban megszokott dőlt betűs jelölést.”; „A régies hangzású szakaszcímekeket, amelyek természetesen nem részei az eredeti bibliai szövegnek, a mai szóhasználathoz igazodva újraírtuk.” (Károli 2021: 8.)

A kiadás célja, a talán leggyakrabban használt és talán legnagyobb presztízzsel rendelkező protestáns fordítás mai helyesírással történő átírása, a mai olvasó számára olvashatóbbá tétele. Az Előszó a magyar protestáns bibliafordítás 1908-s revíziójának történelmi bevezetője után röviden szól a nyelvi újításokról (l. a fenti idézeteket), amelyek leginkább a helyesírást érintették (a kötet nyelvi lektora SZIKSZAINÉ NAGY IRMA volt), illetve a kereszthivatkozások változtatásáról.

5.6. A II. Vatikáni Zsinat új lehetőségeket biztosított a katolikus bibliafordítások számára. Az 1997-ben megjelent katolikus fordítás, az Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján (KNV.) keletkezéstörténetének fontos tudománytörténeti mozzanata, hogy a kor tudományos nézeteit alapul véve a Neovulgáta javításait (a teljes bibliafordítás 1979-ben jelent meg), értelmezéseit tartalmazza. A fordítás 17. századi alapszövegét a 20. századi Neovulgáta által tartalmazott módosítások szerint változtatták. A fordítás szövege is a Neovulgáta elveit követi, azaz ami az Ószövetségben héberül olvasható, azt a héberből, az Újszövetséget a NESTLE–ALAND-féle görög szövegváltozatból, a többi pedig a Septuagintából fordították. Jelen tanulmány szempontjából fontos, hogy a kiadás rövidebb előszava és hosszabb utószava számos utalást tartalmaz a fordítás nyelvhasználatára, valamint a fordítás folyamatára.

A bibliafordítás egy oldalnyi előszava még nem foglalkozik a fordítás folyamatával, azonban örök érvényű kijelentése – „Minden fordítás egyben értelmezés is. Az új fordítások [...] érvényesítik az új idők, a megújuló emberi kultúrák igényeit” – az aktuális nyelvhasználatot és értelmezést predesztinálja. Fontos további megjegyzés, hogy a fordítás „alkalmazkodik a mai magyar nyelvhez”. Ahogy TARJÁNYI BÉLA egyik tanulmányában írja, a fordítók igyekeztek a 20. század eleji Káldi-revízió szövegét „a mai beszélt nyelvre átcsiszol[ni], meghagyva csodálatosan szép szókincsét” (TARJÁNYI 2014: 88). A SZÉKELY JÁNOS által írt, A Káldi-Neovulgáta bibliafordítás című tanulmány (SZÉKELY J. 1997) részletesebben kitér a fordítás nyelvi és elméleti kérdéseire. A tanulmány részeként közölt, A Neovulgáta fordítási elvei című alfejezet általános eligazítást ad a fordításba bevont forrásszövegekről, valamint a célnyelvi szöveg néhány nyelvi jellemzőjéről. A fordításban megőrizték a (már általánosan ismert, nem értelemszavaró) semitiz-

musokat, a köztörzök közül törekedtek az *és* és a *mert* használatára, illetve a nevek kapcsán „törekedtek az egyöntetűsége, előnyben részesítve a leghasználatosabb és a görög fordítást alapul vevő formákat” (KNV. III.). A Káldi-fordítás „szép, veretes magyarsággal megírt” (i. h.) szövegén hermeneutikai okokon kívül akkor is változtattak, ahol „a magyar nyelv időközbeni fejlődése ezt megkívánja” (i. h.).

5.7. A Szent István Társulat által kiadott Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás (SZIT.) 5. kiadása 2013-ban jelent meg, jelen kutatáshoz ennek előszavát használtam. A magyar nyelvű modern katolikus bibliafordítások száma kevesebb a protestáns fordításokénál, mivel a nemzeti nyelvekre történő új katolikus bibliafordítások szükségességét csupán az 1962–1965 közötti II. Vatikáni Zsinat „legalizálta” (I. PELLE 2001; BOTTYÁN 2009: 169; JELENITS 2014: 83). A Szent István Társulat magyar nyelvű fordításán ugyanakkor már az 1960-as években dolgoztak (JELENITS 2014: 83), amely végül 1974-ben jelent meg. A fordítás a szocialista Magyarország „állami” vállalása volt, ahol a politikai vezetés szükségét érzett annak bizonyítására, hogy az egyház az akkori Magyarországon is tevékeny lehet (vö. JELENITS 2014: 84). A fordítás nyelvére, nyelvezetére olyannyira ügyeltek, hogy az elkészült magyar nyelvű fordítás lektorálására RUZSICZKY ÉVÁT kérték fel. Ahogy az első kiadás előszavában ERDŐ PÉTER bíboros kiemeli, a fordítók arra törekedtek, hogy az eredeti szöveg érthető, magyaros, jó hangzású legyen (ERDŐ 2013: 5). Ez tulajdonképpen purista szemléletet jelentett, előnyben részesítve a magyar szavakat, szinonimákat, viszont lehetővé tette egy szabadabb (dinamikus elvek mentén végzett) fordítás elkészítését (ugyanakkor a purista hozzáállás más modern fordításokra, többek között a RÚF.-ra is jellemző).

A 2013-as kiadásban olvasható Előszó és a Kiadó előszava elsősorban a fordítás készítésének történeti, tudománytörténeti aspektusairól szól. Ezekben megnevezik a fordítás forrásait, valamint röviden bemutatják a fordítási munkálatokat és a revízió folyamatát. A jelen tanulmány fókuszába helyezett nyelvi, fordítástudományi tények bemutatása e kiadásnak sem célja, azonban néhány mondatban foglalkozik a fordítás nyelvi elemeivel. A nyelvhasználat szempontjából fontosnak tartják megjegyezni, hogy a fordítást RUZSICZKY ÉVA lektorálta, aki „arra törekedett, hogy az eredeti szöveget érthetően, magyarosan és jó hangzással adja vissza, megszüntetve az idegenszerűnek érzett hebraizmusokat, és alkalmas magyar szinonimákkal helyettesítve a naturalista kifejezéseket” (SZIT. 5).

Egy bibliafordításnak természetesen nem célja a kiadás nyelvi finomságainak nyelvészeti pontossággal megfogalmazott leírása, azonban a kijelentés homályát néhány szemléltető példa segítene feloldani. Az Előszó végén feltűntetik, hogy a „nyelvezet gördülékenyebbé” vált. A Kiadó előszava némileg részletesebben foglalkozik a fordítás nyelvi-stilisztikai oldalával, amelyek az alábbiak voltak: „betűhibák javítása, az eredeti szövegnek megfelelőbb stilisztikai módosítások, illetve egyes bibliai nevek átírásában végrehajtott változtatások” (SZIT. 7). A Kiadó előszava szerint a fordítást végző szakbizottság „nyelvezetében gördülékeny és korszerű, jól érthető fordítást” (SZIT. 7) készített.

5.8. Simon Tamás László Újszövetség-fordítása nyelvileg és formailag is újítás volt (a fordítás néhány nyelvi újítását érintő kritikát I. KOC SIS 2024). A kötet előszava elsősorban a fordítás(ok) hermeneutikai, krisztológiai és könyvészeti kér-

déseivel foglalkozik. A történeti-teológiai rész végén két mondatban foglalja össze a fordítás tudományos krédóját: „A Szentírás-, illetve Újszövetség-fordításokkal kapcsolatban, úgy tűnik, még mindig szívósan tartja magát az a vélemény, mely szerint bajosan fér össze a pontosság s az olvashatóság. A jelen kiadás kísérletet tesz arra, hogy megkérdőjelezze ennek a dilemmának az érvényét.” (STL. 27.) A fordítással, nyelvhasználattal kapcsolatban bővebb információt nem tartalmaz.

5.9. Csia Lajos Újszövetségének előszava rövid, ugyanakkor lényegi információt közöl a fordítás folyamatáról. Megnevezi a forrásszöveget és nyelvet, illetve magyarázatot ad az idegenítő fordítási eljárások eredményeként létrejövő kevésbé magyaros nyelvezetre: „E mű alapját az E. Nestle által összeállított, világszerte elismert és használt eredeti görög szöveg képezi. A görög szöveghez való értelemszerű ragaszkodás hozta magával, hogy némely kifejezés szokatlanul és újszerűen hat, és ezáltal új elképzeléseket, fogalmakat ébreszt bennünk és így együttműködésre készítet.” (Csia o. n.)

Az előszóban megnevezett forrásszöveg mellett Csia fordításának fontos eleme a formahűség, az „értelemszerű ragaszkodás”. Mivel a célnyelvi szöveg a görög forrásszöveg pontos, szó szerinti fordítására törekszik, az előszóban is megnevezett eljárással mintegy negyven évig fordított Újszövetség szövege kissé mesterkelt (vö. LANSTYÁK 2013: 312) lett, azonban a fordító célja (ahogy azt a nyúl farknyi előszóban meg is nevezi) az együttműködés, a magyar és a görög szövegek tanulmányozása. A fordításban sok új, a 20. század fordításaiban nem használatos szót alkot, vagy a már bevett ekvivalenst más jelentésben használja (erről bővebben I. BOTTYÁN 2009: 157–158), ugyanakkor az előszó ezekről – sajnálatos módon – nem tesz részletesebb említést.

5.10. A World Bible Translation Center által támogatott és Szöcs Zoltán, illetve munkatársai által fordított Biblia. Egyszerű fordítás (EFO.) nyelvhasználatában, fordítási megoldásaiban és célközönségének tekintetében eltér a tanulmányban tárgyalt magyar nyelvű kanonikus fordításoktól. A Károli- vagy Káldi-fordítás-tól független, nemzetközi támogatással és háttérmunkával készült – napjainkban egyre népszerűbb – indirekt fordítás a kevésbé művelt, a nem vallásos és a tizenéves csoportoknak készült (SZÖCS 2014: 169). A célcsoport megválasztása feltehetően befolyásolta a fordítás folyamatát, illetve a nyelvhasználatot egyaránt, ami a fordítást így a kanonizált magyar nyelvű fordításoktól eltérővé tette. A domináns angol közvetítő nyelv segítségével, a „hétköznapi nyelv eszközeivel” (SZÖCS 2014: 169) készült fordítás előszava a vizsgált előszavaktól eltérően többféle érdekességet, adatot tartalmaz a fordítás folyamatáról.

Az előszó szerint olyan fordítást szerettek volna készíteni, amely a „XXI. század eleji magyar nyelven, pontosan és hűségesen kifejezi” a Szentírás szövegét, ugyanakkor „könnyen érthető, egyszerű és világos” marad (EFO. v). Az általam vizsgált bibliafordítások előszavai közül az EFO. tartalmazza a célnyelvi szövegre vonatkozó legtöbb adatot (talán mert a többivel ellentétben a fordítók nem írtak magyarázó vagy kiegészítő tanulmányokat). Az előszó számos noidai gondolatot tartalmaz, többek között a fordítás hűségességének és pontosságának, valamint a jelentés célnyelvre történő átültetésének fontosságát. Az előszó szerint „a jó fordítás hatékonyan közvetíti az eredeti szöveg szerzőjének a gondolatait,

szándékát és üzenetét”; mindezt a megfelelő nyelvi eszközök használatával. A hatékony közvetítés és a jó („hűség”) fordítás feltétlenül a „megfelelő kifejezések alkalmazásával” érhető el, mivel a fordítók célja az eredeti szöveg üzenetének és értelmének a mai magyar nyelv eszközeivel, közérthető formában történő megfogalmazása (EFO. v). A fordítók a fordítás pontosságát nem a literális fordításban, sokkal inkább az eredeti szöveg által keltett hatás átvitelében és az eredeti gondolatokhoz való hűségességben látják. Az alábbi idézetben a nidae gondolatok¹³ fogalmazódnak meg (vö. M. PINTÉR 2024: 48–50): „A pontosságot azonban nem az eredeti nyelvtani formákhoz való merev ragaszkodásként értelmeztük, hanem az eredeti gondolatokhoz akartunk hűségesek maradni. [...] Igyekeztünk [...] egyszerű és természetes formába önteni az eredeti héber, illetve görög szöveg értelmét, hogy könnyen érthető legyen.” (EFO. v.)

Az előszó vége tartalmazza a forrásnyelvi szövegeket, illetve a „jobb megértést” elősegítő néhány fordítási megoldást: például egy-egy szó fordításait, így az ószövetségi *JHVH* ekvivalenseként „néhány különleges előfordulást” leszámítva az *Örökkévaló*, illetve az ószövetségi *adonai* ekvivalenseként az *Úr* használatát, valamint hogy a magyarázatok számára lábjegyzeteket alkalmaznak (EFO. vi). Összességében elmondható, hogy az EFO. előszava leginkább a fordítás módjával, folyamatával foglalkozik (a hermeneutikai tartalmakat a Bevezetés tartalmazza; EFO. vii–xii), amibe beletartozik az olvasóközönség (szociális) megnevezése, a nyelvhasználat mikéntje, valamint a „radikálisabb indirekt fordítás” (LANSTYÁK 2016: 13) magyarázata. Talán a megcélzott olvasóközönség segítéseként, talán mivel a szerző a fordítás tulajdonságait nem publikálta külön tanulmányokban, a többi fordításhoz képest ez a kötet tartalmazza a legtöbb információt a fordítás folyamatáról.

6. Mit közöl a modern fordítások előszava? Az általam megnezett előszók és utószók (amennyiben azok lefedik a 20. század legfontosabb magyar nyelvű fordításait) fókuszában leginkább a fordítás háttérének leírása, illetve a fordítás tudománytörténeti keretbe történő helyezése áll. Az átnézett fordítások előszavai rövidebbek a ma már nyelvtörténeti fordításoknak számító könyvekben található-kénál. Összességében elmondható, hogy a modern fordítások előszavaiban fellelhető nyelvi-nyelvészeti és fordításelméleti adatok közlését az alábbiak jellemzik (zárójelben olvasható szövegrészek a fordítások idézetei).¹⁴

1. A fordítások fontosnak tartják jelezni a nyelvhasználat időbeli változásának követését, valamint az érthető, könnyen olvasható nyelvhasználat megemlítését. (KNV.: alkalmazkodik a mai magyar nyelvhez / szép, veretes magyarsággal megírt / a magyar nyelv időközbeni fejlődése ezt megkívánja. EFO.: XXI. század eleji magyar nyelven, pontosan és hűségesen kifejezi / könnyen érthető, egyszerű és világos.

¹³ Azaz a célnyelvi közösség értelmi, kognitív és szociolingvisztikai kontextusának előtérbe helyezése a forrásnyelvi szöveghez képest. NIDA számára a célnyelvi fordításnak pontosnak, természetesnek és könnyen érthetőnek kellett lennie. A pontosságot egyrészt a szövegpontosság, másrészt a célnyelvi társadalomhoz igazítás jellemezte, a természetesség a befogadó nyelv használatának természetességére, a könnyen érthetőség a célnyelvi közösség kognitív és szociális alkalmazkodásra utal, mintegy honosítva a forrásnyelvi szöveget.

¹⁴ A zárójelben olvasható szövegek a rövidítésekkel jelzett bibliafordítások szó szerinti idézései.

SZIT.: arra törekedett, hogy az eredeti szöveget érthetően, magyarosan és jó hangzással adja vissza / nyelvezetében gördülékeny és korszerű, jól érthető fordítást. RÚF.: jó magyarságú nyelvi megoldások. ÚRK.: megőrizni és helyreállítani azt a jellegzetes ízt, amely veretessé tette Károli Gáspár több mint négyszáz éves fordítását. Károli 2021: az 1908-as Biblia szövegét megőrizve igyekszik azt a mai magyar helyesírás kívánalmainak megfelelően hűségesen közölni; a szöveget, fordítási megoldásokat, illetve a tulajdonneveket helyesírásukkal együtt érintetlenül hagytuk.)

2. A protestáns fordítások fontosnak tartják az 1908-as Károli-revízió nyelvi, fordítási értékeinek megőrzését, továbbvitét. (KIF.: A Károli szövegének a lehető megtartása kikötés volt.)

3. A magyar nyelvű fordítások a könnyebb érthetőség céljából fontosnak tartják az értelmező fordítás dinamikus elveit, illetve az értelem kiemelését. (Bár a Csia-féle fordítás éppen a forrásszöveget emeli ki, a görög szöveghez való értelemszerinti ragaszkodást. EFO.: A pontosságot azonban nem az eredeti nyelvtani formákhoz való merev ragaszkodásként értelmeztük, hanem az eredeti gondolatokhoz akartunk hűségesek maradni / a jobb megértést. RÚF.: az alapvető kulturális és történeti háttérre utaló jegyzetek számát az Ószövetségben növelték, az Újszövetségben csökkentették, ezáltal is kiegyensúlyozottá téve a fordítást.)

4. Egyik előszó sem foglalkozik fordítástechnikai, -elméleti kérdésekkel, azonban fontosnak tartják a forrásnyelvi szöveg érthetővé tételét, illetve néhány fordítás néhány tipikus lexikális példát közöl a fordításból. (Pl. STL.: bajosan fér össze a pontosság s az olvashatóság.)

További fontos tény, hogy ugyan az előszók nem foglalkoznak fordítástudományi kérdésekkel, a tudományos folyóiratokban, monográfiákban folyamatosan jelennek meg a fordításokkal foglalkozó tudományos írások. Azaz: egyrészt talán nincs is szükség a bibliafordítások előszavát tudományos (legyen szó nyelvtudományi vagy egezetikai kérdésekről szóló) ismeretekkel terhelni, hiszen mit kezdene vele a laikus, hívő olvasó. Abban igazat adhatunk NORD megközelítésének, hogy a (magyar nyelvű) bibliafordítások nem foglalkoznak fordítástudományi kérdésekkel – azonban kérdés, hogy egyáltalán mennyire fontos az általa jelöltek feltüntetése a Biblia előszavában. Mit érne el az olvasó, ha pontosabb információt kapna olyan tudományos tartalmakról, amelyeket nem ért vagy nem tud megfelelően (kontextus hiányában) értelmezni. Ugyanakkor az is fontos, hogy a mai bibliafordítások mellett párhuzamosan él, jelen van egy olyan tudományos vita, szakirodalom, amely az érintett fordítások egezetikai, fordítástudományi és nyelvi-nyelvészeti oldalával is foglalkozik. Mint olyan (tudományos szakirodalom), kifejezetten a tudományos közönségnek szánva. Azaz: a kérdésben jártasabb érdeklődő olvasók ma már értesülhetnek a NORD által hiányolt tudományos kérdések nagy részéről – persze, nem az előszóban, kikerülve a laikus nyelvhasználót, az érdeklődő olvasót.

Kulcsszók: fordítástudomány, bibliafordítások, előszók, forráselemzés.

Felhasznált források

- Csia = Csia Lajos, *A puszta léténél többet. Az Új Testamentum*. 1. kiadás. Univerzális Bibliaiskola (World Bible School), Palos Verdes Estates, 1978.
- EFO. = *Biblia (Egyszerű fordítás)*. 1. kiadás. World Bible Translation Center, Texas, 2012.
- Károli 2021 = *Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentumában foglaltatott egész Szentírás. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Az 1908-as revízió szerint, a mai magyar helyesíráshoz igazítva*. 1. kiadás. Magyar Bibliatársulat, Budapest.
- KIF. = Kecskeméthy (Csapó) István, *Biblia*. 1. kiadás. CE Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 1931/2002.
- KNV. = *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*. 6. kiadás. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2007.
- MKB. = *Magyarázatos Károli Biblia* 1. kiadás. Veritas Kiadó, Budapest, 2001.
- RÚF. = *Biblia – Revideált új fordítású*. 1. kiadás. Kálvin Kiadó – Magyar Bibliatársulat, Budapest, 2014.
- STL. = Simon Tamás László, *Újszövetség*. Pannonhalmi Főapátság, Pannonhalma, 2019.
- SZIT. = Rózsa Huba főszerk., *Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*. 5. kiadás. Szent István Társulat, Budapest, 2013.
- ÚRK. = *Újonnan Revideált Károli-Biblia*. Veritas Kiadó, Budapest, 2019.

Hivatkozott irodalom

- BALLAGI MÓR 1864. Tanulmányok a magyar bibliafordításhoz. I. A magyar bibliafordítások általában. *Nyelvtudományi Közlemények* 3: 38–72.
- BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN 2003. Kecskeméthy István bibliafordítása rendszeres teológiai szemmel. *Lelkipásztor* 78/1: 12–16.
- BOTTYÁN JÁNOS 2009. *A magyar Biblia évszázadai*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- CARSON, D. A. 2003. *Exegetikai tévedések*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- GYÖRI TAMÁS JÓZSEF 2014. Az újonnan revideált Károliról. In: FABINY TIBOR – PECSUK OTTÓ – ZSENGELLÉR JÓZSEF szerk., *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 71–77.
- JELENITS ISTVÁN 2014. Katolikus bibliafordítás a második vatikáni zsinat után. In: FABINY TIBOR – PECSUK OTTÓ – ZSENGELLÉR JÓZSEF szerk., *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 83–87.
- KOCSIS IMRE 2024. Simon T. László Újszövetség-fordításának nyelvi újdonságai. In: BENYIK GYÖRGY szerk., *A fordítástól a parafrázisig. 34. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia*. 2023. augusztus 28–30. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia Alapítvány, Szeged. 27–34.
- KÓKAI-NAGY VIKTOR 2024. A fordítás mint bibliaértelmezés. In: M. PINTÉR TIBOR szerk., *A bibliafordítás útjain*. L'Harmattan Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 54–69.

- KOLTAI KORNÉLIA 2018. Milyen fordítási elv szerint jött létre a Károli-biblia? Az Ótestamentum nyelvének vizsgálata a forrásszöveg(ek) fényében. In: É. KISS KATALIN – HEGEDŰS ATTILA – PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és dialektológia 4.* PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Budapest–Piliscsaba. 120–147.
- KUSTÁR ZOLTÁN 2017. Néhány adalék Méliusz Juhász Péter héber nyelvi ismereteinek kérdéséhez. *Debreceni Szemle* 25: 307–317.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2006. A bibliafordítás néhány lexikológiai kérdése (Károli Gáspár fordítása alapján). In: LANSTYÁK ISTVÁN, *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsonzészről, kódváltásról és fordításról.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 170–244.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2013. Nyelvi problémák a bibliafordításban. In: BENŐ ATTILA – FAZAKAS EMESE – KÁDÁR EDIT szerk., „...*hogyan legyen a víznek lefolyása...*” *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére.* EME, Kolozsvár. 309–318.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2016. A magyar bibliafordítások jövőjéről (Gondolatok egy bibliafordítási kötet ürügyén). *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 18/2: 3–24.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2020. Meddig Károli a Károli? A Károli-féle bibliafordítás legújabb revíziójának relevanciaelméleti vizsgálatához. In: BENŐ ATTILA – PÉNTÉK JÁNOS szerk., *Kognitív és pszicholingvisztikai szempontok a nyelvi érintkezések vizsgálatában.* A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 2. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy. 165–179.
- MANTSKOVITS BÁLINT 1590. Typographus lectori. In: Károli Gáspár, *Szent Biblia, azaz Istennek Ő- és Újtestamentumának próféták és apostolok által megíratott szent könyvei.* Magyar nyelvre fordítatott egészen és újonnan az Istennek Magyarországon való anyaszentegyházának épülésére. Vizsoly.
- MÁRKUS MIHÁLY 1990. A XVI. századi nyomtatott magyar bibliafordítások és a Vizsolyi Biblia. In: BARCZA JÓZSEF szerk., *Emlékkönyv a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára.* Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest. 70–114.
- NORD, CHRISTIANE 2016. Function + Loyalty: Theology Meets Skopos. *Open Theology* 2: 566–580. <https://doi.org/10.1515/opth-2016-0045>
- PECSUK OTTÓ 2016. „Nehéz ígék” Kecskeméthy István bibliafordításában – a Revidéált Új Fordítás (RÚF 2014) tükrében. In: ZSENGELLÉR JÓZSEF – KODÁCSY TAMÁS – ABLONCZY BALÁZS szerk., *Felelet a Mondolatra. Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére.* L'Harmattan, Budapest. 173–185.
- PECSUK OTTÓ 2024. Paradigmaváltások a protestáns bibliafordításokban. In: M. PINTÉR TIBOR szerk., *A bibliafordítás útjain.* L'Harmattan Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 178–206.
- PELLES TAMÁS 2001. A katolikus egyház nyelvhasználata a II. Vatikáni zsinat után. *Modern Nyelvoktatás* 7/1: 10–25.
- PÉTER KATALIN 1985. A bibliaolvasás mindenkinek szóló programja Magyarországon a 16. században. *Századok* 119: 1006–1028.
- M. PINTÉR TIBOR 2024. A szociolingvisztikától a funkcionalizmusig. Néhány gondolat a bibliafordítás elméleti keretének változásairól. In: ADORJÁN MÁRIA – KOVÁCS TÍMEA szerk., *Egyházi szövegek fordítása és utószerkesztése. Fordításoktatás és könyvkiadás.* Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 37–58.

- SZÉKELY JÁNOS 1997. A Káldi-Neovulgáta bibliafordítás. In: *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*. 6. kiadás. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest. I–III.
- SZÉKELY TIBOR 1957/1999. *A magyar bibliafordítások történetéből 1500–1955. Irodalomtörténeti tanulmány*. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Budapest.
- SZŐCS ZOLTÁN 2014. Az egyszerű fordítású (EFO) Biblia. In: FABINY TIBOR – PECSUK OTTÓ – ZSENGELLÉR JÓZSEF szerk., *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Hermeneutikai Kutatóközpont Alapítvány – Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest. 165–172.
- TARJÁNYI BÉLA 2014. A Káldi-neovulgáta bibliafordítás. In: FABINY TIBOR – PECSUK OTTÓ – ZSENGELLÉR JÓZSEF szerk., *Felebarát vagy embertárs. Bibliafordítások és használatuk a mai Magyarországon*. Luther Kiadó – Kálvin Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. 88–90.
- TÓTH KÁLMÁN 1994. *Bibliafordítás – Bibliamagyarázás*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- P. VÁSÁRHELYI JUDIT 2001. Káldi György: Oktató inté. *Irodalomtudományi Közlemények* 105: 623–637.
- ZVARA EDINA 2003. „Az keresztyén olvasóknak”. *Magyar nyelvű bibliafordítások és -kiadások előszavai és ajánlásai a 16–17. századból*. Balassi Kiadó, Budapest.
- ZVARA EDINA 2006. A Biblia magyar nyelven a XV–XVII. században. In: MONOK ISTVÁN – NYERGES JUDIT szerk., *Ércnél maradandóbb. A Vizsolyi Biblia vizsolyi példányának hasonmása*. Magtár Művészeti Alapítvány, Budapest–Vizsoly. 5–21.
- ZVARA EDINA 2017. „Az magyar népnek keresztyén hűtben való ípülésire”. Sylvester János Újszövetség-fordítása. In: *Új testamentum*. Kossuth Kiadó – MTA Könyvtár és Információs Központ, Budapest. 767–781.

An analysis of prefaces of Hungarian Bible translations

The Scripture is a text read and researched by inspired readers. However, the Scripture can also be read and researched as a desacralized text of important cultural and historical significance. In my study this is presented by reviewing the linguistic and translation-theoretical approaches of the prefaces of the Hungarian Bible translations prepared in the 16th and 17th centuries and in the 20th and 21st centuries. How publishers and translators approached the communication of linguistic and translation solutions and problems of the Hungarian target language texts: types of linguistic information and translation theory/solutions contained in the prefaces of the translations. Last but not least, the study also attempts to support or refute Christiane Nord's claim that the prefaces to the Bible translations do not deal with linguistic and translation-technical issues.

Keywords: translation studies, Bible translations, prefaces, source analysis.

M. PINTÉR TIBOR
Károli Gáspár Református Egyetem